

DAVLAT TASHKILOTLARIDA SAMARADORLIK AUDITINI JORIY ETISH MEXANIZMLARI

Jabborov Adhamjon Bahrom o‘g‘li

*Kadastr agentligi huzuridagi “Geoinnovatsiya markazi” davlat unitar korxonasi
bo‘limi boshlig‘i*

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat tashkilotlari faoliyatida samaradorlik auditini joriy etishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilingan. Davlat moliyaviy nazorat tizimida samaradorlik auditining ahamiyati, uning asosiy tamoyillari hamda xalqaro tajriba asosida joriy etish mexanizmlari ko‘rib chiqilgan.

Tadqiqot davomida davlat sektorida resurslardan foydalanish samaradorligi, budget mablag‘larining natijadorligi hamda boshqaruv qarorlarining iqtisodiy samaradorligi tahlil qilindi. Tadqiqot natijasida davlat tashkilotlarida samaradorlik auditini joriy etishning institutsional, tashkiliy va metodologik mexanizmlari ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: samaradorlik auditi, davlat moliyaviy nazorati, budget samaradorligi, davlat boshqaruvi, audit metodologiyasi, davlat sektori.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты внедрения аудита эффективности в деятельности государственных организаций. Рассматривается важность аудита эффективности в системе государственного финансового контроля, его основные принципы и механизмы внедрения на основе международного опыта. В ходе исследования анализируется эффективность использования ресурсов в государственном секторе, эффективность бюджетных средств и экономическая эффективность управленческих решений. По результатам исследования разработаны институциональные, организационные и методологические механизмы внедрения аудита эффективности в государственных организациях.

Ключевые слова: Аудит эффективности, государственный финансовый контроль, эффективность бюджета, государственное управление, методология аудита, государственный сектор.

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical aspects of introducing performance audit in public organizations. The importance of performance audit in the public financial control system, its basic principles and implementation mechanisms based on international experience are examined.

The research analyzes the efficiency of resource utilization in the public sector, the effectiveness of budget expenditures and the economic efficiency of management decisions. As a result, institutional, organizational and methodological mechanisms for implementing performance audit in public organizations are proposed.

Keywords: *performance audit, public financial control, budget efficiency, public administration, audit methodology, public sector.*

Kirish

Davlat boshqaruvi tizimida samaradorlik va natijadorlikni ta'minlash zamonaviy iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Davlat budjeti mablag'laridan oqilona foydalanish va davlat dasturlarining samaradorligini oshirish davlat moliyaviy nazoratining takomillashtirilishini talab etadi.

Samaradorlik auditini davlat tashkilotlari faoliyatini iqtisodiylik, samaradorlik va natijadorlik mezonlari asosida baholashga qaratilgan audit turi bo'lib, u davlat boshqaruvi tizimining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlarda samaradorlik auditini davlat moliyaviy nazoratining muhim tarkibiy qismi sifatida qo'llanilmoqda. Shu sababli davlat tashkilotlarida samaradorlik auditini joriy etish mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy va amaliy masala hisoblanadi.

Tadqiqot Metodologiya Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy usullardan foydalanildi:

- iqtisodiy tahlil usuli;
- statistik tahlil;
- taqqoslash usuli;
- tizimli tahlil;
- xalqaro tajribani o'rganish;

Davlat tashkilotlarida samaradorlik auditini davlat resurslaridan oqilona foydalanishni ta'minlash, boshqaruv sifatini oshirish va tashkilot faoliyatining natijadorligini baholash uchun muhim vositalardan biridir. Samaradorlik auditini moliyaviy auditdan farqli ravishda faqat mablag'larning to'g'ri sarflanishini emas, balki ularning qanday natija berganini ham tahlil qiladi.

Samaradorlik auditining mohiyati

Samaradorlik auditini – bu davlat tashkilotlarida resurslardan foydalanish darajasi, boshqaruv tizimi va amalga oshirilayotgan dasturlar natijadorligini baholash jarayonidir. U uch asosiy mezon asosida baholanadi: iqtisodiylik, samaradorlik va natijadorlik.

Samaradorlik auditini joriy etish mexanizmlari odatda quyidagi tartib va bosqichlarda aks ettiriladi:

1. Rejalashtirish:

- Auditorlik maqsadlari hamda auditorlik doirasi aniqlanadi.
- Auditorlik metodologiyasi va usullari tanlanadi.
- Auditorlik jamoasi tuziladi va vazifalar taqsimlanadi.

2. Tahlil va tayyorgarlik:

- Tekshiriladigan jarayonlar, loyihalar yoki bo'limlar haqida ma'lumotlar to'planadi.
- Ichki nazorat tizimlari, standartlar va avvalgi audit natijalari o'rganiladi.
- Auditorlar uchun dastlabki qisqacha tushuntirishlar va o'quvlar o'tkaziladi.

3. Audit o‘tkazish:

- To‘g‘ridan-to‘g‘ri kuzatuvlar va intervyular amalga oshiriladi.
- Hujjatlar, shartnomalar, hisobotlar tekshiriladi.
- Muammolar va samaradorlikni oshirish mumkin bo‘lgan sohalar aniqlanadi.

4. Natijalarni tahlil qilish va hisobot tayyorlash:

- Topilmalar tahlil qilinadi.
- Samaradorlikni oshirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.
- Hisobot tayyorlanib, rahbariyatga taqdim etiladi.

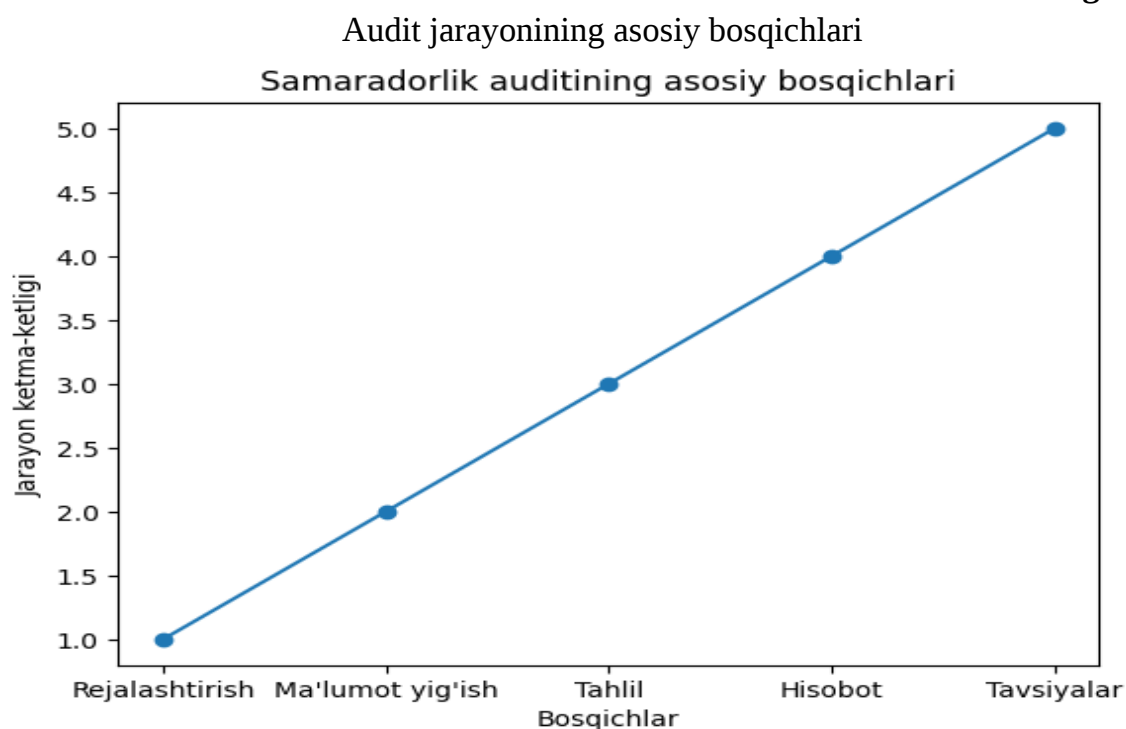
5. Kuzatuv va tekshirish:

- Tavsiyalarni amalga oshirish jarayoni nazorat qilinadi.
- Qayta auditlar o‘tkazilib, samaradorlik o‘lchanadi va tekshiriladi.

6. Davomiy takomillashtirish:

- Audit jarayonlarini doimiy ravishda takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar belgilab boriladi.

1-diagramma

Samaradorlik auditining kutilayotgan natijalari quyidagicha.

Samaradorlik auditini davlat tashkilotlarida joriy etish orqali byudjet mablag‘laridan foydalanish samaradorligi oshadi, boshqaruv tizimi takomillashadi va davlat xizmatlari sifatining yaxshilanishiga erishiladi.

1. Resurslardan maqbul foydalanish: Tashkilot yoki loyiha resurslari — moliyaviy, insoniy yoki moddiy — optimal va tejankor tarzda ishlatilishini ta’minlash.

2. Jarayonlarni optimallashtirish: Ish faoliyatidagi ortiqcha yoki samarasiz jarayonlar aniqlanib, ularni yaxshilash bo'yicha tavsiyalar beriladi.

3. Ish unumdorligini oshirish: Tashkilot yoki bo'lim ish samaradorligini oshirish va chiqimlarni kamaytirishga erishish.

4. Xatolik va kamchiliklarni qisqartirish: Ichki nazorat mexanizmlari va jarayonlardagi xatoliklar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha choralar ko'riladi.

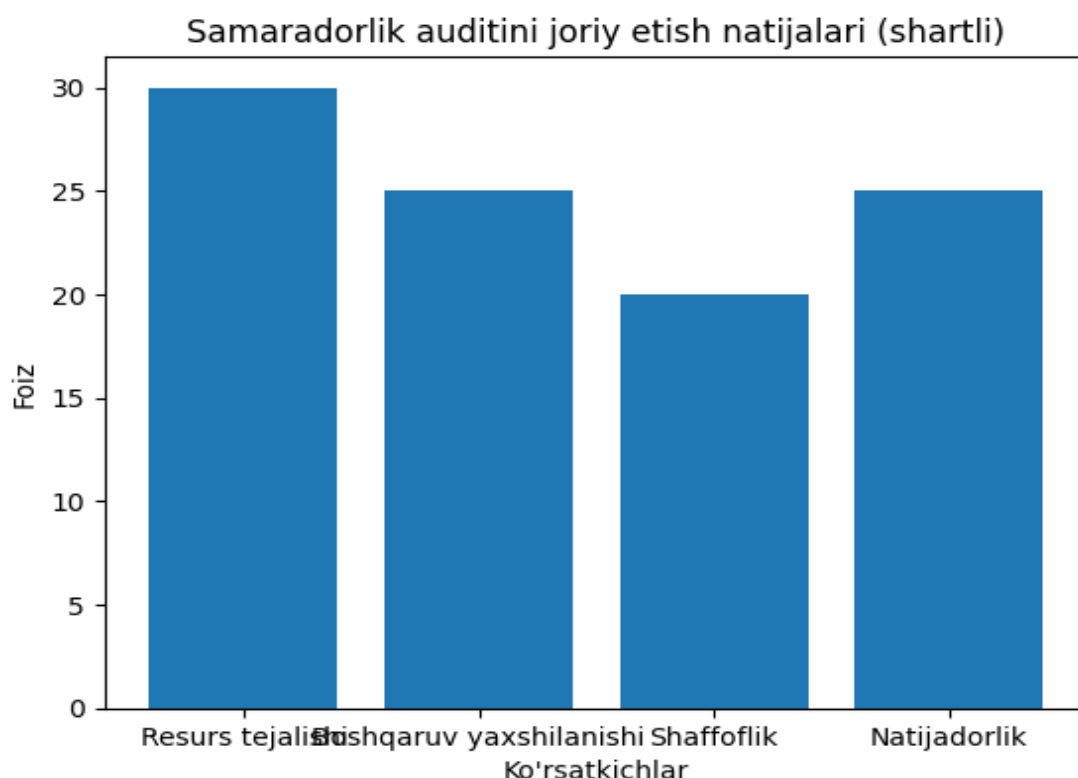
5. Tashkilot maqsadlariga erishishni ta'minlash: Samaradorlik auditining natijalari tashkilotning strategik maqsadlariga muvofiq faoliyat yuritishiga yordam beradi.

6. Hisobot berish va rahbariyat qarorlar qabul qilishini qo'llab-quvvatlash: Rahbariyatga asosli ma'lumotlar taqdim etilib, samaraliroq boshqaruv qarorlari qabul qilinadi.

7. Barqaror rivojlanishni rag'batlantirish: Tashkilotning uzoq muddatdagi barqaror va samarali faoliyat yuritishini ta'minlashga ko'maklashadi.

8. Xodimlar faoliyatini yaxshilash: Xodimlarning ish jarayonidagi samaradorligi va motivatsiyasi oshiriladi.

2-diagramma

Ushbu diagramma samaradorlik auditini joriy etish natijalarining foiz ko'rsatkichlarini ifodalaydi.

Ko'rsatkichlar va ularga mos foizlar quyidagicha:

- Resurs tejallishi: 30%
- Boshqaruv yaxshilanishi: 25%
- Shaffoflik: 20%
- Natijadorlik: 25%

Mazkur usullar davlat tashkilotlari faoliyatida samaradorlik auditini joriy etish imkoniyatlarini kompleks tahlil qilish imkonini berdi.

3. Samaradorlik auditining nazariy asoslari

Samaradorlik auditini davlat sektorida resurslardan foydalanish samaradorligini baholashga qaratilgan audit shakli hisoblanadi. Xalqaro audit standartlariga ko'ra samaradorlik auditini 3E tamoyiliga asoslanadi:

1-jadval

T/R	Tamoyil	Mazmuni
1	Iqtisodiylik	Resurslarni minimal xarajat bilan jalb qilish
2	Samaradorlik	Mavjud resurslardan maksimal natijaga erishish
3	Natijadorlik	Qo'yilgan maqsadlarga erishish darajasi

Mazkur tamoyillar davlat tashkilotlari faoliyatini baholashda asosiy mezon sifatida qo'llaniladi.

4. Davlat tashkilotlarida samaradorlik auditini joriy etish mexanizmlari

Davlat sektorida samaradorlik auditini joriy etish quyidagi mexanizmlar orqali amalga oshiriladi:

Institutsional mexanizm

Audit organlarining mustaqilligini ta'minlash va ularning vakolatlarini kengaytirish.

Tashkiliy mexanizm

Audit jarayonini rejalashtirish, auditorlar malakasini oshirish va ichki audit tizimini rivojlantirish.

Metodologik mexanizm

Samaradorlik auditini joriy etish jarayoni sxemasi

Rejalashtirish → Ma'lumot yig'ish → Tahlil → Baholash → Tavsiyalar ishlab chiqish

5. Tadqiqot natijalari

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, samaradorlik auditining joriy etilishi:

2-jadval

T/R	Ko'rsatkich	Natija
1	Budjet samaradorligi	Xarajatlarning optimallashtirilishi
2	Boshqaruv sifati	Qarorlar sifatining oshishi

3	Shaffoflik	Hisobdorlik darajasining oshishi
4	Nazorat tizimi	Korrupsiya xavfining kamayishi

Xulosa va takliflar.

Davlat tashkilotlarida samaradorlik auditini joriy etish davlat boshqaruvi tizimining samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, samaradorlik auditini davlat resurslaridan foydalanish darajasini baholash, budget mablag'larining natijadorligini aniqlash hamda boshqaruv qarorlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Shu sababli davlat moliyaviy nazorati tizimida samaradorlik auditini keng joriy etish zarur.

Xulosa qilib aytganda, davlat tashkilotlarida samaradorlik auditini joriy etish davlat boshqaruvining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. U davlat mablag'larining maqsadli va natijali sarflanishini ta'minlab, tashkilot faoliyatini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Arens A., Elder R., Beasley M. Auditing and Assurance Services.
2. INTOSAI. Performance Audit Guidelines.
3. OECD. Public Sector Governance and Performance Audit.
4. Diamond J. Public Financial Management.
5. Pollitt C., Bouckaert G. Public Management Reform.
6. Power M. The Audit Society.
7. Shah A. Budgeting and Budgetary Institutions.
8. Premchand A. Government Budgeting and Expenditure Controls.
9. World Bank. Public Expenditure Management Handbook.
10. OECD. Government at a Glance.
11. INTOSAI ISSAI Standards.
12. Khan A., Hildreth W. Public Financial Management.
13. Allen R., Tommasi D. Managing Public Expenditure.
14. OECD Performance Budgeting.
15. Wildavsky A. Budgetary Process.
16. Schick A. Modern Budgeting.
17. O'zbekiston Respublikasi Budget kodeksi.
18. O'zbekiston Respublikasi "Audit faoliyati to'g'risida"gi qonuni.
19. Davlat moliyaviy nazorati bo'yicha normativ hujjatlar.
20. INTOSAI Development Initiative materials.
21. OECD Public Governance Reviews.

22. Public Sector Audit Studies.
23. Government Accountability Research.
24. Auditor General’s Office Reports. – Tashkent, 2022.
25. INTOSAI Guidelines on Performance Audit. – 2021.
26. OECD (2019). Performance Auditing in the Public Sector.
27. O‘zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi. Davlat moliyasi va audit nazariyasi. – Toshkent, 2021.